

AZ ÖNGYILKOSSÁG ÉS A BÜNTETŐJOG.¹

A Bernát István öméltsága által felvetett és diskusszió tárgyává tett problémák közül csak az öngyilkossághoz s ehhez is csupán a büntetőjog szemszögéből kívánok hozzászólni — azzal hogy amennyiben a rendelkezésemre adott időből futja, a kérdéssel összefüggő egyéb gondolatokra is felhívom a figyelmet.

Nehogy bármily vonatkozásban félreérttessem, szükségesnek vélem előrebocsátani, hogy a rendelkezésre álló, és kigondolható eszközök és módozatok közül a büntetőjog mutatkozik a legkevésbé alkalmasnak és sikert ígérőnek az öngyilkosság kóros társadalmi tünetének orvoslására. Hogy miért, e kérdésre fejtegetéseim során fogom megadni a választ.

A probléma teljes átfogása mindazonáltal mellőzhetlenné teszi a büntetőjognak az öngyilkossággal szemben való állásfoglalásának ismeretét, mert ha a büntetőjog fegyverei értéktelenek, úgy félre kell azokat tennünk, ha pedig csak az alkalmazásban vagy a fegyvernemben van a hiba, úgy rá kell mutatnunk az érvényben levő szabályok végrehajtásának javított módozataira, illetve azokra a reformeszközökre, amelyekről a mainál nagyobb eredmény várható.

I. A jogfejlődés során az öngyilkosságnak büntetőjogi értékelése igen különböző. Így, hogy csak a jelentősebb jogrendszerek álláspontjait mutassam be:

1. A *római jog* az öngyilkosságot szabály szerint nem büntette; kivételt tett azonban a katonákra, akiknél az öngyilkosságot *missio ignominiosa*-val, súlyosabb esetben halálbüntetéssel fenyegette (1. 6. §. 7. D. 49. 16; 1. 38 §. 12. D. 48. 19.). Utóbb, nehogy a vagyoneklobzásra ítélt egyén a kincstárt öngyilkosságával meg-

¹ Felolvastatott a Magyar Statisztikai Társaságnak az elválásokról és öngyilkosságokról tartott értekezletén.

károsíthassa, kimondatott, hogy a confiscatio hatályát az öngyilkosság nem érinti.

A *kánonjog* kezdettől fogva büntetendő cselekményt látott az öngyilkosságban s az elhunyttól — hacsak nem nyert igazolást, hogy tettét megzavarodott elmével követte el — mindenkoron és ugyan a jelen korban is: megtagadta az egyházi temetést (Can. 12. 23. qu. 5.).

A *középkori jogok* a kánonjog szabályait vették alapul, sőt az egyházinál szigorúbb álláspontra helyezkedtek, amennyiben ki akarván fejezni a cselekmény becstelenségét: az öngyilkost hóhér által rendelték eltemetni s hagyatékának egy harmadrészét confiscálták.

A *Constitutio Criminalis Carolina* 135. cikkében teljesen a római jogi felfogással találkozunk, bár a címből: „Straff eygner tödtung“ az ellenkezőre lehetne következtetni.

Az *újkori codexek és gyakorlat* a kánoni álláspontra támaszkodnak; így az 1620-iki porosz Landrechtben még mindig megtaláljuk az öngyilkost érő becstelentítő eltakaríttatást s a kísérletnek büntetését; még a XVIII. század filozófusai is, így Wolff iskolája, Soden, Wieland, Gmelin, Quistorp e felfogás helyességét vitatják.

A *XVIII. század* második felében Montesquieu, Voltaire, Beccaria, Hommel befolyása következtében érvényre jut az alább ismertetendő modern felfogás s bár a Codex Josephinicus még szintér által rendeli eltemettetni az öngyilkost, az életbenmaradtokra pedig javulásáig fogházbüntetést szab: az öngyilkosság büntetlenségének eszméje mindinkább erősödik. A ma uralkodó felfogás legelőször az 1791. évi magyar javaslatban, majd az 1794. évi porosz Landrechtben jutott érvényre (ez utóbbi már kifejezetten büntetlennek jelzi az öngyilkosság kísérletét).

A *XIX. és XX. század törvényhozási munkálatai* az öngyilkosság büntetőjogi értékelését illetően három csoportba oszthatók:

a) A törvénykönyvek egy része egyáltalában hallgatással mellőzi az öngyilkosság cselekményét, amelynek ennél fogva sem kísérlete, sem az ahhoz járuló bűnségély vagy felbujtás nem minősül bűncselekményként. Így a német, francia, svéd, finn, belga s több svájci kantonális btk. A francia irodalomban s gyakorlatban kifejezetten hangsúlyt is nyer ez a tétel: „La cour de cassation

a du proclamer en consequence, que la complicité d'un fait de suicide n'est puni par aucune loi pénal“ (v. ö. Chauveau et Faustin Hélie III. k. 452. 1.).

b) Szemben e csoporttal egyedülálló az angol jog s az ennek hatásaként létrejött btkék, amelyek az öngyilkosságot jogellenes cselekménynek minősítvén, büntetés alá vonják annak kísérletét, aiz arra irányuló felbujtási és kapcsolatos segítő tevékenységet. Az angol common law szerint 1823-ig az volt a szabály, hogy az öngyilkosnak testét átszúrták s útkeresztezésnél temették el („on a public highway with a stake being driven through the body“); gyakorlatban volt 1873-ig az öngyilkos vagyonának elkobzása is s a vallás szertartásai szerint való eltemettetést csak 1882 óta engedték meg. A megkísérelt öngyilkosság vétség (misdemeanor) s az e cselekmény miatt eljárás alá vont egyének száma állandó emelkedést mutat (1883-tól 1902-ig 109-ről 203-ra szökkent). Az 1881-ik évi newyorki btk. büntettként (felony) bünteti az öngyilkossági kísérletet, e szabály azonban nem nyer alkalmazást, mert az amerikaiak azt deadletter-law-nak minősítik. Ez a felfogás érvényesül még a kanadai btk. 237., a szudáni code penal 238. §§-aiban (itt egy évig terjedhető fogház vagy pénzbüntetés, eshetőleg a kettő együtt szabandó ki). Nem érdektelen a bolíviai btk. álláspontja, melynek 519. és 520. §§-aiban kimondatik, hogy aki öngyilkosságot kísérel meg, egy hónaptól egy évig terjedhető időre kórházba utalandó, vagy orvosnak, illetve gondnoknak különleges felügyelete alá helyezendő. Büntette az öngyilkossági kísérletet súlyos kihágásként az 1803-ik évi osztrák btk. 90—92. §§-aiban, mely rendelkezést csak egy 1850. évi jan. 17-én kelt pátens helyezett hatályon kívül; büntette végül a cselekményt az 1903. évi orosz btk. életbelépéséig az ezt megelőző időben érvényben volt orosz büntetőtörvény és pedig a sikerült öngyilkosság esetében a temetés megtagadásával s a netáni végrendelet hatálytalanításával, — a kísérletet egyházi fenyítéssel, — a részességet pedig mint közönséges öléshez járuló bűnrészességet; különleges rendelkezés még az, mely szerint az a szülő, gyám vagy előljáró, ki mást durva eljárásával öngyilkosságba kerget fogházzal és egyházi fenyítéssel büntetendő.

c) A büntetőtörvények túlnyomó többsége azt az uralkodónak minősíthető felfogást követi, hogy az öngyilkosság mint ilyen

nem büntetendő cselekmény, minélfogva a kísérlet sem esik büntetés alá, ám az öngyilkossághoz járuló segély s az arra való felbújtás sui generis delictumként minősül s mint ilyen büntetendő. Ez az álláspont érvényesül a legmodernebb javaslatokban is.

II. *Hazai jogunkban* a régi gyakorlat a középkorban dívott szokás szerint az volt, hogy a bíróságok az öngyilkos tetemét a hóhérnak adták ki, aki azt elégette (v. ö. *Bodo*, *Iurisprud. crim.* 205—207. 1.). A gyakorlatnak ily irányú fejlődését nagyban előmozdították a *Praxis Criminalis*nak hasonló kifejezett rendelkezései (v. ö. *Pars secunda art. 69. De morte sibimet ipsi illata* 1—12. §§.). Az 1791. évi javaslat már nem bünteti az öngyilkosságot, megszünteti a becstelenti eltemetést, de a felbujtókat és segédekkel felelősségre vonja (v. ö. *Pars secunda de delictis eorum poenis*, *art. XXVIII. De Propricidio* 1—3. §§.). Az 1843. évi javaslat 130. §-a szinte csak a felbujtót és bűnségedet bünteti és pedig eredmény esetében — ha a halál 30 nap alatt bekövetkezett — 4 évig terjedhető rabsággal, ha pedig a felbujtott vagy segélyben részesített csak megkísérelte az öngyilkosságot: 2 évig terjedhető rabsággal.

Érvényben levő büntetőtörvénykönyvünk az uralkodó felfogáshoz csatlakozott: az öngyilkosságot s annak kísérletét nem bünteti, de a 283. §-ban kimondja, hogy: „Három évig terjedhető fogházzal büntetendő az, aki valakit az öngyilkosságra rábír, vagy e célra annak tudva eszközöket vagy szereket szolgáltat.“ E rendelkezést törvényhozónk következőleg okolja meg: bár nem ismerhető el az embernek élete felett való joga abban az értelemben, hogy azt megsemmisíthesse, mindazonáltal az öngyilkosság, illetőleg ennek kísérlete a büntetendő cselekmények sorába nem volt felvehető, mert igen sok fontos ok, különösen fontos büntetőpolitikai és erkölcsi érv szól az öngyilkosság büntetlensége mellett. Az öngyilkost bizonyos fokig menti feldúlt lelkiállapota, legtöbbször megzavart idegrendszere vagy elmetehetsége. A végzetes tette való benső ösztönzés legtöbbször a kétségbeesés kíséretében jelentkezik, ennek ösvényét pedig nem irányozza se törvény, se a józan ész. Mindez az öngyilkosra vagy az öngyilkosságot megkísérlő szerencsét lenre vonatkozólag számításba veendő. Már az öngyilkost felbujtó és segítő mellett nem érvényesíthetők a felhozott

körülmények, mert a felbujtó és segítő nyugodt elmével, teljes öntudattal és hideg számítással működik közre embertársának megsemmisítésén; sőt gyakran ahelyett, hogy visszatartóztatná őt a végzetes lépéstől, maga költi fel benne az ú. n. társadalmi menthetetlenségnek bűnös előítéletét s az álbecsület követelményeinek kényszere alá helyezi a különben is küzködőnek akaratát (v. ö. *Lőw*, Anyaggyűjtemény II. 492. 1.).

III. Az irodalom — néhány alább említendő eltérést leszámítva — az uralkodó nézet mellett tör lándzsát. Az öngyilkosság, illetve kísérletének büntetlensége mellett a következő okokat hozzák fel: *a)* ha sikerült az öngyilkosság, úgy nincs akit felelősségre lehetne vonni; *b)* ha nem sikerült, azaz öngyilkossági kísérletről van szó, tehát a megbüntetés lehetősége fennforog, — attól mégis el kell tekinteni, mert: a) az öngyilkos beszámíthatatlan állapotban cselekedett (v. ö. *Berner*, Lehrbuch, XVIII. kiad. 98. 1. és *Lion*, Goltd. Archiv 158. évf. 458. s köv. 1.); *b)* mert az ember önmagával jogviszonyban nem állván, önmaga ellen jogtalan, tehát büntetendő cselekményt nem követhet el (*Hälschner*, Das gemeine deutsche Strafrecht, I. köt. 469. 1.); *d)* mert az öngyilkos saját jogáról akart lemondani, tehát az öngyilkosság kísérletével megengedett cselekményt követett el; *qui suo iure utitur, nemini nocet* (*Abegg*, Lehrbuch. 161. 1.); *e)* mert büntetőpolitikai okok javallják a büntetlenséget és főleg az a megfontolás, hogy az öngyilkost rendszerint a kétségbeesés viszi az erkölcstelen lépésre, miért is a büntetést, mely a kétségbeesést csak fokozná s az amúgy is elkeseredett embert újabb öngyilkosság elkövetésére indíthatná, mellőzni kell (*Schütze*, Die nothwendige Theilnahme am Verbrechen, 290. 1.). Egészen izolált az ellenkező felfogás. Így *Miraglia* az öngyilkosságot az állam elleni jogtalanságnak tekinti (v. ö. *Filosofia del diritto penale*, 127. 1.) *Pessina* viszont emberölésnek minősíti, mert szerinte, ha van jogszabály, mely az ember megölését tiltja, úgy az, aki magát öli meg, nem kevésbbé sérti ezt a szabályt, mint az, aki más embert öl meg (v. ö. *Elementi di diritto penale*, II. k. 8. §. 15.). A német irodalomban *Binding* (Handbuch I. k. 695. L. Lehrbuch I. köt. 25. 1.) és *Kohler* (Studien I. k. 144. 1., Goltd. Archiv 49. k. 6. 1.) vallják azt a nézetet, hogy az öngyilkossághoz járuló részesség közvetett ölés; némileg így még az osztrák *Lammasch*, ki az öngyilkossághoz járuló részesség

esetében az osztrák btk. 335. §-át véli alkalmazhatónak (v. ö. Das Werk des Strafgesetzausschusses 53. 1.).

IV. Részemről, mint bevezető szavaimban már említettem a büntetőjog eszközeit éppen nem tartom alkalmas és hatályos fegy¹ véreknek az öngyilkosság ellen folytatott küzdelemben, nem pedig azért, mert az öngyilkosság egyfelől erkölcsi bűn, másfelől társadalmi kórtünet, már pedig a bűnt kiirtani, a szociális betegséget gyógyítani büntetés segítségével nem lehet. A büntetés az igazságos megtorlásnak s méginkább vagy legalább is kapcsolatosan a társadalmi védekezésnek eszköze, de akkor az öngyilkosokkal illetőleg az öngyilkossági kísérletet elkövetőkkel szemben nem alkalmazható, mert a megtorló fellépésnek ellene szól az igazságosság elve, a védekező eljárásnak pedig a célszerűségi megfontolás. Az öngyilkos legtöbb esetben ugyanis áldozata a körülményeknek, a felelősség — ha erről egyáltalában szó lehet — ezeknél fogva nem őt hanem a társadalmait terheli. A védekezést tekintőleg viszont — figyelemmel arra, hogy az öngyilkos nem oly értelmű ellensége a társadalomnak, mint a rabló, tolvaj vagy pénzhamisító — nem oszthatnám azt a nézetet, mely a kirekesztésig menőleg az ideiglenes vagy végleges távortartás során vélne falat emelni az öngyilkos s a társadalom közé. Ellenkezőleg: ha találnánk módot rá, arra kellene törekednünk, hogy az öngyilkossági kísérletet elkövetőt bekapcsoljuk a társadalomba, magunkhoz öleljük s benne az életkedvet felébresszük.

Mindez természetesen nem vonatkozik az öngyilkosságra való felbujtás s az ahhoz járuló segítség cselekményeire, melyekben kétségen kívül meg van a büntetést érdemlőség s a védekezésre intő jellemvonás.

De lege ferenda nézetem szerint legfőlebb arról lehet szó, hogy azt, aki öngyilkossági kísérletet követett el a bolíviai btk. mintájára határozott vagy határozatlan időre gyógyító illetőleg külön e célt szolgáló intézetbe utaljuk, vagy szakértő orvosnak vagy társadalmi gondviselőnek felügyeletére bizzuk. Túlságosan azonban nem tudnék lelkesedni ezért az ideáért sem és pedig két okból; először, mert az öngyilkossági kísérlet elkövetőinek számát jelentékenyen meghaladja azoknak a nyomorultaknak száma, kiknek az élet csak teher, kik azonban azt hősiességgel tovább viselik, mert eléggé erős bennük a vallási és erkölcsi érzék s a családi,

társadalmi és állami kötelességek teljesítésére való készség s így hacsak az ebbe a kategóriába tartozókat fel nem kutatjuk s szintén támogatásban nem részesítjük — legalább is méltánytalanak minősül eljárásunk; — a második ok, mely miatt mellőzném a bolíviai mintát az a veszély, hogy nem csekély számmal fognak akadni olyanok, kik számításból követnek el kísérletet, hogy az ú. n. fogházaspírásokhoz hasonlóan egyidőre a gondoktól szabaduljanak s maguknak kényelmes életet biztosítsanak. Ha e megfontolások ellenére mégis elfogadhatónak minősülne a szóban forgó eszme, úgy egyszersmind különleges szervről is kellene gondoskodni, mely az eljárást lefolytatná s a felügyelet alá helyezést, illetőleg intézetbe utalás kimondaná. A büntetőbíróság erre a szerepre sem elvi, sem gyakorlati okokból nem alkalmas. A feladat sajátlagos természete — nézetem szerint — hatósági jogkörrel felruházott oly emberbarátok igénybevételét követelné, kikben a szív és az ész, a szeretet és az erély, a megértésre és szigorúságra való hajlam egyaránt ki van fejlődve.

V. Mint büntetőjogász az öngyilkosokkal szemben az előadottakhoz képest tehát passzív álláspontra helyezkedem. Mint szociológus viszont a problémába való aktív bekapcsolódás lehetőségét vitatom. Idevágólag azonban a kiszabott idő rövidségével számolva, csupán néhány vezető gondolat lerögzítésére szorítkozhatom.

Mindenekelőtt megállapítani kívánom, hogy az öngyilkosság oly jelenség, mellyel az élőlények között kizárólag az embernél találkozunk. Az állatok öngyilkossága a mesék világába tartozik.

E ténymegállapításnak pszichológiai magyarázata igen egyszerű. Az állat ösztöneinek és ezek között elsősorban életösztönének hódol. Már pedig az ösztön általában a cél tudata nélkül végrehajtott oly célszerű magatartásokra való készség vagy hajlandóság, melynek az a jellemző tulajdonsága, hogy az egyed vagy a faj fenntartására szolgál s így az állat ösztönével nem helyezkedik szembe, minélfogva életének kioltására irányuló tevékenységet fejt ki s ha ez mégis megtörténik, ez nem az életösztön legyőzéséből fakad, hanem onnét, hogy azok a körülmények változnak meg, amelyek közt az ösztönös magatartás a létfenntartás nézőszögéből célszerű volt, vagy az eddig közömbös jellegű helyzet életpusztítóvá alakul át (pl. amikor a madár oly drótra száll,

melyen erős villanyáram megy keresztül s ennek következtében elpusztul; tévednénk, ha öngyilkosságról beszélénk). Az öngyilkosság értékelés alá eső cselekmény, mely tehát tudatos akarat létezését tételezi fel s nemcsak pszichológiai, de fogalmi szempontból is tehát akaratból eredőséget kíván. Az emberben is meg van éppúgy az életösztön, mint az állatok bármelyikében, csak hogy az ember a benne lakozó tudatával és akaratával nemcsak módosíthatja és korlátozhatja ösztöneit, de szembe is szállhat azokkal. Öngyilkosságot, mint az életösztönnel ellentétes cselekményt tehát csak ember követhet el (így *Paulsen*: „Das Tier kommt nicht zur Reflexion auf das Ganze des Lebens, darum steht es nicht mit Wahlfreiheit dem Leben gegenüber. Auf der Entwicklung der Intelligenz im Menschen beruht die Wahlfreiheit und damit die Möglichkeit des Selbstmordes“; v. ö. *System der Ethik*, Stuttgart-Berlin, 1913. II. köt. 123. 1.).

De vájjon ha az öngyilkosság akaratból és tehát egyéni okokból származó cselekmény, nem oly tünet-e, mely csak a pszichológust s a moralistát érdekli s vájjon mi címen hívja fel a szociológus figyelmét? A felelet kézenfekvő. Mert az életértékelés kérdésében való állásfoglalás nem közömbös társadalmi szempontból sem, amennyiben az oly társas csoport, melynek tagjai az életet aláértékelik, semmibe sem veszik s azt mind nagyobb számmal dobják el maguktól: a halálra való hajlamát árulja el s maga is a pusztulás útjára téved. Viszont — habár csak átvitt értelemben — minden társas csoportban is van valamiféle önfenntartási ösztön, valamiféle a léthez való ragaszkodásra irányuló hajlamosság s így érthető, hogy — ha eleinte talán tudatlanul, később mind fokozódóbb megismeréssel — az öngyilkosság problémája hovatovább a szociológust is érdeklő társadalmi kérdéssé lesz. Ez történt most is, amikor mint társadalom megmozdultunk és célul tűztük ki egyfelől a sajnosan folyton szaporodó öngyilkosságok előidéző tényezőinek felkutatását, másfelől azoknak az eszközöknek és módozatoknak kézreadását, melyektől e kórtünet megszüntetése vagy legalább is terjedésének megakadályozása remélhető.

A tényezők felderítésének munkáját nálam hívatottabbak részben elvégezték, részben tovább folytatják. Bernát István öméltóságának nagy szorgalommal összegyűjtött adatai már is nagy lépéssel vittek előre. Az általa felhozott következtetésekre

alkalmas adatokat kiegészítve *Morselli* volt turini professzornak 1881-ben német nyelven is megjelent „Der Selbstmord“ (Leipzig) című művében közölt adalékokkal, megállapítható, hogy a kulturális fejlődés szaporítja, a kollektív érzések erősödése viszont csökkenti az öngyilkosságok számát (*Morselli*: „Ueberall findet man Beweise, dass Selbstmord ... in denjenigen Klassen am häufigsten sind, die der Wohlthat der Bildung theilhaftig wurden“ i. m. 146. l.; ugyanígy *Paulsen* i. m. 124. l.). Szolgáljon e tétel bizonyításul a következő néhány adat:

1. Franciaországban az 1826—1830-as ötévi ciklusban 1 millió lakosra 54 öngyilkos esett; azóta e szám folyton emelkedik s az 1871—1875 éves ötévi ciklusban már 150. (*Morselli*, i. m. 26. l.).

Míg Parisban az évi átlag 1 millió lakosra számítva 400, addig Oroszországban alig éri el az 50-et. (*Morselli*, i. m. 174. l.).

Az 1866—1876. évekre szólóan Olaszországban — hogy csak a főbb csoportokat emeljem ki — 1 millió férfilakósra következő számmal estek öngyilkosok: tudós, író 618, katona 404, tanár, nevelő 355, közigazgatással foglalkozó 324, kereskedő, 277, igazságszolgáltatással foglalkozó 217, közlekedésügynél elfoglalt egyén 152, iparos 80, őstermelő 26 (*Morselli*, 228. l.).

A vallásfelekezetek közül — mint erre Bernát István is reámutat — a katolikusoknál általában jelentékenyen kevesebb az öngyilkosok száma, mint a protestánsoknál, aminek magyarázatát abban találom, hogy a protestáns egyház — nagyobb teret engedve a szabad vizsgálódásnak — az én önállósulásának inkább kedvez, mint a katolikus egyház, mely szorosabb kötelekekkel fűzi a társadalomhoz az egyént.

Feltűnő, hogy mennyivel kisebb a házasságban élők között az öngyilkosság, mint az azon kívül élők körében (v. ö. *Morselli*, 282. l.), aminek *Durkheim* helyes megállapítása szerint az a magyarázata, hogy a házassági kötelek a családi együttlétben erősebbé teszi a kollektív érzelmeket s nagyobbá az integrációt.

Ugyan *Durkheim* hoz fel adatokat Le Suicide (Paris, 1897) című művében arra, hogy az öngyilkosságok számát erősen csökkenti a politikai mozgalmak intenzitása is. Nagy nemzeti érzések idején megerősödnek a kollektív érzelmek, az egyén kevésbé gondol önmagára, mint inkább a közügyre, a társas élet intenzívebb. (*Nagy Dénes*, Bevezetés a szociológiába, 1922. 77. l.).

Mindezekből igen helyesen vonja el *Durkheim* a következő tételeket:

az öngyilkosság egyik típusa, melyet *egoista öngyilkosság*-nak nevezhetünk onnét ered, hogy a társadalom összetartó erőinek gyengülésével, a tevékeny emberszeretet megfogyatkozásával: az egyén mértéken felül önállósul s az élet értékeit csak a maga szempontjából nézi, ami végeredményben odavezet, hogy nem találja meg az élet értelmét; ha az érzelmileg illetéknép negatív hangolt, lényével izoláltan álló és sehova sem kapcsolódó ember erősebb megpróbáltatás elé kerül, élete az első érintésre buborék-két szét pattan;

a második típus ott alakulhat ki, amelynél a másik véglettel találkozunk, ahol a társadalmi csoport túlságos erővel és illetőleg annyira ránehezedik az egyénre, hogy azt úgyszólván magába olvasztja, felszívja; ily társadalomban az egyén — mert alig jelent értéket a közre, legfőleg pótolható vagy kicserélhető eszközminőségben — elveszti a magabecsülését, mintegy személytelessé lesz és esetleg öngyilkosság formájában adja magát áldozatul a köznek; idetartoznak az *altruista öngyilkosok*, kiket *Durkheim* a vértanúkkal azonosít s ebben van némi igazság, mert „a vértanú annyira törődik valamivel, ami rajta kívül van, hogy semmibe veszi a saját egyéni életét“, ezzel szemben az egoista öngyilkos „oly keveset törődik a rajta kívül eső dolgokkal, hogy mindennek a végét akarja látni. Az egyik kezdeni akar valamit, a másik mindent befejezni“. Az altruista öngyilkos s a vértanú „nemes, mert hangsúlyozza az étellel való végső kapcsolatot“; „meghal, hogy más éljen“. Az egoista öngyilkos „nemtelen, mert nincs meg nála az étellel való ez a kapcsolat, pusztán romboló: átvitt értelemben — mint *Chesterton* mondja — rombadönti a világegyetemet“ (v. ö. *Chesterton*, Igazságot, Budapest, évszám nélkül, 90. 1.);

a harmadik csoportot az ú. n. *anomikus öngyilkosok* típusa alkotja, mely társadalmi válságok idején szokott kialakulni, amikor a vágyakat eddigelé fékezőleg korlátok közé szorító vallási, erkölcsi és jogi, valamint konvencionális normák erejüket veszítik s egy anomikus állapot fejlődik ki, amikor a legtöbb ember fék nélkül hódol az érzékiségnek, elérhetetlen ideálok után tör, mindent a lázas törtetésben ábrándképi előtte lebegő jövőtől, vágyainak teljesülésétől vár, s mert természetszerűleg gyakran csalódik, ez

benne — ki a valóságot, a jelent vagy éppen nem, vagy csak kevésbé becsüli meg — kiábrándulást, csalódást s nem ritkán kétségbeesést vált ki s őt az étellel való leszámolásra hajlamosítja.

A jelenkor öngyilkosai legnagyobbbrészt az anomikus típusból kerülnek ki; erre utal Bernát István is, amikor azt állítja, hogy az öngyilkosságok szaporodásának főoka nálunk „mégis a Trianon s a velünk való rettenetes elbánás“ (21. 1.). De — bár számszerűleg nem határozható meg — elég sok az egoista öngyilkosoknak száma is. De ha helyes a megállapítás, úgy adva van az öngyilkossággal szemben felveendő küzdelem irányvonala is. A részletekre, a küzdelem speciális eszközeire immár nincs alkalmam kitérni. Amúgy is a megengedettnél hosszabb időre vettem igénybe szíves türelmüket, de amikor ezért szíves elnézésüket kérem, úgy vélem eleget teszek az alapelvek megjelölésével, melyeket a következő két pontban foglalhatók össze: I. Minden rendelkezésre álló eszközzel arra kell törekednünk, hogy az egoizmusnak, az én előtérbe helyezésének, a túlzó individualizmusnak gátat vessünk s a társadalmi élet integrációját előmozdítsuk. II. E törekvéssel kapcsolatosan arra kell koncentrálnunk erőinket, hogy a mai anomikus állapot mielőbb megszűnjék s a vallás, erkölcs, jog és helyes társadalmi konvenció éppúgy szabályozza vágyainkat, mint egyéni és közösségi cselekvéseinket s fellendítsen ismét az emberi méltóság ama síkjára, amelyen elmondhatjuk *Schillerrel*: „Ist Leben doch des Lebens höchstes Gut.“

Angyal Pál.